

מ אמרו של יואל אליצור לסיכומה של שנת השמיטה (איך יוצאים מבעית השמיטה, נקודה מס' 114) האיר נכונה את האופי הגרוטסקי של שמיטת הצרכנים, המנותקת מן האדמה ושבתה, ובעיקרה היא לובשת אופי שלילי, לא פירות ארץ-ישראל, לא קדושת שביעית, בניגוד לאמור בתורה, "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה".

אך כאשר הוא עובר לתאר את המצב במשקים שלנו, אינך בטוח אם המאמר נכתב לאחר השמיטה או לפני. אין כאן עובדות מן השטח והשדה אלא מאיזה מגדל שן. יואל טוען שהציבור שלנו נאחז בהיתר-המכירה הנוח, ואינו מנסה להתקדם הלאה. ולעניות-דעתי נראה עלי-אף הביקורת הרבה בפרטים שונים, שקיימת התקדמות גדולה משמיטה לשמיטה. להלן מספר נקודות:

א

1. יואל עצמו מצביע על כך שמשמיטה להשמיטה גדלה ההתעניינות ולימוד הנושא. אמנם נכון הדבר יותר לגבי הציבור ה"חרדי", אך גם אצלנו חלה התפתחות מרשימה. לא הייתי מציע לזלזל בדפים, בחוברות, במאמרים, בתכניות ובחידונים. כל אלה אינם לחינם. העיסוק בפרשת חטאת, כשאי-אפשר לקיימה, גדול כהקרתה. מן הרב זצ"ל לא חשש לראות בכך אחד הפתרונות העכשוויים לקיום המצווה. וגדול תלמוד הקודם ומביא לידי מעשה. נותרה ה"עם-ארצית" במקומה. לא הבנה של שורשי ההלכות ולא יישומן המעשי. ולעניין זה הדבר נכון הן לציבור שלנו והן לחרדי. ומעשה בוועדת-שמיטה של אחת הערים שבאה אלינו לבדוק אפשרות שיווק הפרי, ואפילו לא ידעו אילו שאלות עליהם לשאול, מחוסר ידע הלכתי ומעשי.

2. בשמיטה זו התרבו משקים משלנו, אשר עקרונית קיבלו ונהגו על-פי הוראות הרבנות הראשית, ועל-כן היו שלמים עם "היתר-המכירה", ואף-על-פי-כן ובהוראת הרבנות הראשית, לא השתמשו בו

הרב יגאל אריאל הוא רבו של מושב נוב שברמת-הגולן.

כאופן מלא או חלקי. את ההליכה בכיוון זה מובילים בעיקר ישובים מיו"ש ורמת-הגולן. הדבר חייב את המשקים להתמודד עם קיום הלכות שביעית באופן מלא באותם ענפים שלא נמכרו לנכרי, ולהתנסות בכל השאלות המתעוררות בכל שלבי הגידול והשיווק. על-כן הורגשה השמיטה ביישובים אלה היטב, גם אם הדבר לא חל על כל הענפים. שיטה זו זרה לציבור החרדי, כולל אנשי פא"י, המתעלמים מן הרבנות הראשית, מתפיסה כוללת וממלכתית. קשה היה להם לבלוע צירוף כזה, להכיר חס וחלילה

4. הוקם אוצר בית-דין למשקים שלא מכרו, כאמור, מטעים או גידולי-שדה מן הששית. לאוצר בית-דין זה קרא יואל פיקציה, בעוד אוצרות בית-דין שפעלו בציבור החרדי נחשבו בעיניו כשרים יותר.

הרעיון שבאוצר בית-דין הנהוג הוא זה: החקלאי מפקר ומשטמ את שדהו בשביעית. נציג הציבור, בית-הדין, אחראי על ההפקר והוא דואג לאיסופו וחלוקתו מאוצר בית-הדין לכל נצרך. מאחר וטיפול זה עולה כסף, ברור שבית-הדין יגבה מן הצרכנים את הוצאותיו,

בניגוד לדעתו של יואל אליצור, ובלי להכנס לפולמוס על-אודות תוקפו של היתר-המכירה, הנמשך כבר מאה שנה, היתר-המכירה בשביעית טוב

ממכירת חמץ והיתר-עיסקה; הוא בא להתיר

איסור דרבנן, בעוד חמץ וריבית הים איסורים

גמורים, הנוהגים מן התורה גם כיום

שמיטה כחול-לבן

יגאל אריאל

ההבדל הוא שאין זה שוק של היצע וביקוש, ואין קשר בין המגדל לצרכן. אלא את שכרו הוא מקבל מבית-הדין. במצב הרווחיות הנוכחי בחקלאות, שבו יש חקלאים המעדיפים להשאיר הפרי על העצים מאשר לטרוח בשיווקו, אין כל ספק שאם היה בית-הדין מקים לשנת-השמיטה מערכת חדשה של טיפול ושיווק, היתה העלות גבוהה בהרבה והיעילות נמוכה ביותר. על-כן מעדיף בית-הדין למנות את החקלאי עצמו כשלוחו, גם אם בסופו של דבר אין הדבר מוזיל משמעותית את מחיר הפרי לצרכן. בוודאי יש מקום לדרך זו לרמב"ן, שהוא הקדמון היחיד המזכיר את אוצר בית-הדין שבתוספתא, כפתרון מעשי, ולדעתו איננו מכשיר של הצרכנים אלא כלי שנועד בעיקרו להצלת החקלאים מאיסור.

רכבות הראשית, אך נאלצו להכיר בעובדות כשנוקקו, למשל, לתפוחים מן המשקים שלנו בגולן. 3. טיפולה של הרבנות הראשית בשמיטה זו היה שונה מבעבר גם בהיערכות הטכנית. בפעם הקודמת, לא פעלה ועדת שמיטה מסודרת של הרבנות הראשית. ברגע האחרון נשלחו לחקלאים לחתימה שתי הרשאות סותרות, לא פורסמו הוראות מוסכמות, ומוכן מצמד ורצוף אחרי המתרחש בשטח.

בשמיטה זו מינתה הרבנות הראשית רב מיוחד שריכז את הנושא במשך שנתיים. פורסמו חוברות ומודעות בעתונות ובהן הוראות מוסמכות מטעם הרבנות הראשית. הן לחקלאים והן לצרכנים, הן על-פי היתר המכירה והן בלעדיו.

השוואת המחירים לנעשה בחנויות השמיטה מגלה שהמחירים שם גם מפירות ישראל עלו פעמים רבות על המחיר בשוק. הכל זוכרים בוודאי את האתרוגים בקופסא האחידה של אוצר בית-הדין, ואף-על-פי-כן ניתן היה להשיג את המהודרים תמורת המחיר המתאים. מדוע אם כן אוצר בית-דין זה כשר, ושלנו פסול, מפני שהוא כחול-לבן ובחומת הרבנות הראשית?

5. גם הטיפול בשטחים שנמכרו במסגרת היתר, עליו מתלונן יואל,

הוראות הרבנות הראשית. ויש לזרעה פתרון ממנו מתעלם יואל, והוא זרעה על-ידי גוי. (לצערנו הרב, בחלק גדול מהמשקים בארץ, זרע גוי לא רק בשמיטה אלא בכל השנים).

6. איני יודע מה נעשה במשקים אחרים, אבל אצלנו יצאו מספר חברים לשנת לימוד. חברים אחרים יצרו מסגרת לימודית קבועה בחורף, כל יום אחת-ע. כמו-כן התקיימה מסגרת אזונית של "שיבת-השמיטה", בה השתתפו עשרות חברים ממשקי הגולן, ביום לימודים בנושאים מגוונים, אחת לשבוע.

נמצא שחלומו של יואל כבר קורם עור וגידים על-ידי חברינו. יש, אם כן, לציין זאת בסיפוק, ואין צורך ותועלת בהלקאה עצמית במקום שהיא אינה מוצדקת.

ב

בלי להכנס לפולמוס אודות תוקפו של היתר המכירה הנמשך כבר מאה שנה, דומני שמותר וצריך להזהר מניסוחים חריפים ומטעים. בניגוד לדברי יואל, היתר המכירה בשביעית טוב ממכירת חמץ והיתר עיסקה, כי אמנם ההערמה בו גדולה יותר, אבל הוא בא להתיר איסור דרבנן, בעוד חמץ וריבית הינם איסורים גמורים, הנוהגים מן התורה גם כיום.

יואל מצביע על "הסכנה למדינה ולמשק בשבתון כללי שיפסיק את היצוא וכו'", אך דוחה את מציאת הפתרון להודמנות אחרת, וחבל. סיבה זו לבדה מספיקה להבנת חיוניותו (המשך בעמוד 37)

מעל מגדל השן

(המשך מעמוד 35)

והכרחיותו של היתר-המכירה. לעניות דעתי המצב היום חמור מבחינה זו יותר מאשר היה לפני מאה שנה כי על אף הבראשיתיות, הכשלונות, והדלות, ניתן היה לבודד אז את הבעיה הכלכלית ולפתרה באופן זמני, מקומי ואישי. היום מצבנו משופר לאין ערוך, אבל עניין לנו בחקלאות ובכלכלה לאומית אשר את קשריהם הסבוכים עם המשק הבין-לאומי לא ניתן לנתק. וחורבנו של המשק הרעוע או החקלאות, הם אסון לאומי בטחוני ממדרגה ראשונה.

מאלפים דברי הרב זצ"ל: "לפי המצב אי אפשר שלא יעשה איזה היתר, לא מצד הספוק של השנה, שעל זה היה אפשר להוציא על-ידי השתדלות גדולה אולי מהברון שי' איזה סכום, אבל העיקר הוא הפסד המסחר, שיופסקו כל המסחרים, כי לא ישתתפו בתי המסחר שבחו"ל, עם בתי המסחר שהם מפטיקים את משלוח סחורתם בזמן מן הזמנים כידוע לכל, ואז מוכרח לבוא המבר נורא על כל המסחר גם כל השנים שלאחר שביעית", אגרות ראי"ה קפ"ט.

ג

מאחר ועוסקים אנו בחידושה של מצווה לאחר אלף שנים, כאשר התנאים המחייבים את קיומה מן

התורה עדיין לא נוצרו, חשובה ההתקדמות אשר תכשיר אותנו להיות מוכנים לקיומם של השמיטה והיובל כהלכתם. חשובה הביקורת והבחינה המחודשת של הדרך משמיטה לשמיטה. יש לבחון את אשר הושג לעומת מה שניתן היה להשיג. אף אין להתפס לאכזבה ולעצבנות אם נדמה שקצב ההתפתחות אינו מספק. יתכן לעיתים שהבעיה מונחת ברמת הציפיות אשר היתה מוגזמת מלכתחילה.

וראי לא ראוי להפליג עוד יותר, ולהמציא מצוות חדשות. הרעיון להרחיב חובת השמיטה גם על עובדי התעשייה, הוא רעיון סוציאלי נאה כשלעצמו, שיש בו ליצור מהפכה רוחנית גדולה. אבל אין לו כל קשר למצוות השמיטה. זו בעיקרה לא היתה מעולם שנת-שבתון לעובד, אלא כפי שהתורה מדגישה שבת-הארץ. התורה מייחסת להוויה חיים סמויים, הנותנים משמעות לשבתה של האדמה עצמה גם בלי האדם. "אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי רשמה" (ויקרא כ"ז). על האדם להפתח ולהאזין לקולות המעמקים העולים מן המצווה, ולא להמשיך לחפש את משמעותה רק בתוך נפשו הוא. העתקת השמיטה מן האדמה לאדם, היא בריחה והחמצת החשיפה אל המציאות

והעולם. תופעה זו אופיינית לאדם האורבני, הרחוק מן האדמה לא רק פיזית, אלא גם מנותק מן היקום נפשית ורוחנית, וחי רק את חייו הארצוניים.

שבתון עובדים כללי כשם שיש בו תקוה וסיכוי מופלא, כך יש בו גם סכנה רבה. שנה של שבתון עלולה להפוך לשנה של בטלה, שתביא נפילה והתדרדרות רוחנית. היומרה להטיל על כל ציבור העובדים, מגוון ככל שיהיה, שנה של התעלות, הינה אשליה. יש טעם לשבתון כזה לכל המסוגל ומעוניין בכך, אך ככזה הריהו עניין אישי אשר יתפזר על פני כל השנים בלא להרוס את המרקם החברתי ואת המשק.

לא כך הדבר כשאנו עוסקים בשמיטה, במצווה של תורה. להבדיל מיוזמה אנושית, מגוננת כאן המצווה על עושיה. קדושת המקום, הזמן והפרי, יצטרפו לרומם את החקלאי, ולהביאו למיצויה של השנה.

ההצעה המעשית והממשית ביותר היא הקמת קרן חסכון לשמיטה. נעשו בעבר נסיונות בכיוון זה (ראה, למשל, פנייתנו בשמיטה הקודמת לבנק המזרחי). אך דא עקא שאין זה פתרון מוסכם. עצם העקרון — להכין ולאסוף משנה ראשונה לשביעית אינו פשוט, אף שהיו מגדולי ישראל

שתמכו בו. יצא נגדו בחרפות רבה הסבא מנוכח-הרדוק, בהוכיחו, כי מעיקריה של השמיטה היא מידת הבטחון. אין חורשין וזורעין, משום שעל האדם בשנה זו לצפות לידו הפתוחה של הקב"ה. תמציתה של השמיטה, לדעתי, הוא חריגת האדם מסדר החיים המאורגן והמתוכנן מראש. ועל-כן הנסיון לתכנן ולארגן גם את השמיטה הוא רעיון נואל, בבחינת "הגם לכבוש את המלכה עמי בבית". עצם התכנון הוא פגיעה בלבה של המצווה ותכליתה.

נמצא שלא כל אלטרנטיבה חדשנית המוצעת מקרבת אותנו בהכרח אל המטרה. יש, על-כן, להאחז בהלכות החיוביות הנובעות מגופה של המצווה באופן ישיר, ודרךן להגיע למימושה ומיצויה. יואל צודק בכך שמצות השמיטה צריכה לחייב קודם כל את ציבורנו שלנו. השמיטה היא המרכזת בתוכה את כל הרעיונות הגדולים על קשר התורה, העם והארץ, בצורה הגדולה ביותר. כל העוסק במהותה, עוסק בשורשיה של הצייונות הדתית במיטבה. ועל-כן עלינו להוביל להגשמתה באופן מלא בחינוך. אך יש לעשות זאת בגדלות ושלמות, מתוך תפיסה ממלכתית כלל-ישראלית וארץ-ישראלית, ולא באופן מקוטע, כיתתי ועל-כן מעוות.

●